
CULTUREM

Cuvinte purtătoare de informații culturale sau cea mai mică unitate purtătoare de informație culturală (Benko 1985, 1989; Oksaar 1988; Vermeer și Witte 1990; Chesterman 1997, 2000; Lungu Badea 2001, 2002, 2003, 2008, 2009, 2010). Aceste informații culturale, deși implicite în intenția autorului, nu rămân fără ecou din partea destinatarului LS. Aculturația autorului și destinatarului la același

context extralingvistic permite sesizarea nuanțelor exprimării autorului. În cazul traducerii, distanța culturală internă este dublată de distanța culturală externă, iar traducătorul trebuie să decidă dacă nespusul, devenind spus, deci explicit, nu mutilează intenția autorului (Sandrini 2000, 219-231). Când se optează pentru explicitare sau comentariu, se are în vedere funcționalitatea traducerii și bagajul cognitiv al beneficiarului. Cf. CONOTAȚII socio-politice, moral-etice, estetice. Deoarece fac aluzie la un context extralingvistic, la o situație, culturemele pot fi istorice, culturale, literare: spre deosebire de conotații care actualizează un sens, altul decât cel lexical, dar într-un context lingvistic determinat, culturemele contextualizate sau decontextualizate pot avea, uneori, aceeași semnificație (Richet 1993). Ele se deosebesc de citate, introduse în discurs și marcate grafic prin folosirea ghilimelelor, pot fi individuale, deci evocatoare de fapte literare sau de cultură (pot aparține autorului, traducătorului sau cititorilor etc.) sau colective, așadar cunoscute/presupuse ca fiind cunoscute interlocutorului ori aparținând patrimoniului cultural comun (în acest caz asemănându-se cu metafora). Putem vorbi, de asemenea, despre *cultureme* fixe care apar în lexic și în mesaj.

1. Din punct de vedere formal distingem (Lungu Badea 2003):

1.1. *cultureme simple*, reprezentate de lexii simple (nume comune sau nume proprii) sau lexii compuse (de exemplu: *colivă*, *cornecul*, *chrysanthème*, *Elysée*, *Fătălăul*, *Feuillants*, *optimisme*, *Polichinelle*, *Procust*, *Fréron*, *sauna*, *mistral*, *White House*, *Halloween*, *le 14 juillet* (redată prin aluzie istorică, „Căderea Bastiliei”, prin traducere literală și report cu sau fără explicarea datei, „14 iulie” ziua națională a Franței);

1.2. *cultureme compuse*, reprezentate de sintagme și unități frazeologice constituite ca unități de sens (de exemplu: *raison suffisante* (Voltaire 1994), *Embrassons-nous*, *Folleville* (JD), engl. *fish and chips*, *Oastea lu' Papuc*, *Trece ca Vodă prin lobodă*, *Dar eu cu cien votez?* (Caragiale) ori expresii palimpsest (*coup de pub* după *coup de théâtre*; *Au bonheur des ogres* (D. Pennac) după *Au bonheur de dames* (Zola); *Défense et illustration de la langue française* (Joachim du Bellay), *Défense et illustration de l'art de traduire* (Edmond Cary); *Science please!* (titlu de emisiune difuzată pe canalul *Discover*) după *Silent please!*) sau *Drink positive!* după *Think positive!*, în

publicitatea la băutura răcoritoare Lipton, *Lipton ice tea, drink positive*:
*Expresiile-palimpsest intralinguale sunt extrem de solicitante pentru traducător: fr. *aiguillons du vin* (Rabelais), după *aiguillons divins*, ulterior *aiguillons du venin* etc.

2. După criteriul funcțional remarcăm:

2.1. *cultureme istorice*, evocatoare în diacronie, actualizând relația dintre emițător și epoca sa. De exemplu: *burtă verde* (Ch. D'Orleans 1975), *optimisme* (Voltaire 1994); *ocolniță* („hartă”) *limbă* („să poarte războaie cu limbi [nații, popoare] străine”. Această accepție, arhaică azi, îi conferă valoare de culturem cuvântului *limbă*, care avea o reprezentare clară în trecut, „popor, vorbitor al unei limbi”. În limba română actuală, se impune traducere internă, glosarea sau nota de subsol. Arhaismele ar putea fi considerate cultureme istorice, iar în traducerea interlinguală găsirea arhaismului echivalent ar fi o soluție traductivă externă anevoioasă, dar și arhaizant-naturalizantă care, chiar dacă ar garanta o atmosferă culturală veche în LT, nu ar asigura echivala istoricitatea TS. De exemplu: fr. *louis d'or*, redat de Șăineanu prin *napoleon*, „veche monedă franceză de aur în valoare de 20 de franci, cu efigia lui Napoleon I și, mai târziu, cu cea a lui Napoleon al III-lea” (DEX), în loc de *ludovic*, *-i* sau *scud*, *-zi de aur* (monedă pusă în circulație în 1640, de Ludovic al XIII-lea, produce nu numai o alunecare de sens ci și un sens fals, prin modificare referenților monarhie/imperiu (v. Montesquieu 1951, 1201–1214).

2.2. *cultureme actuale*. Exemple: *pouajadisme* (Quo 2000), *smicard* (FM), *grandes écoles* (d'Iribarne 1993) etc.

Să luăm un exemplu. Expresia engl. *fish and chips* este puternic marcată cultural, astfel că greu se poate găsi o soluție de traducere potrivită, cu excepția traducerii iconice (împrumut, calc sau traducere literală, „pește și cartofi prăjiți”). Dacă expresia are doar valoare indiciară însă, traducătorul poate opta, după context, la formule traductive care să îndeplinească aceeași funcție. Alteori, traducătorul are în vedere un simbol din CT care ar influența în egală măsură destinatarul, datorită obiceiurilor (ticurilor, preferințelor) culinare ale vorbitorilor LT, caz în care traducătorul poate reda printr-o echivalență dinamică ori pragmatică unitatea de tradus sursă.

Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii

Prin metoda comparativă plurilingvă, vom prezenta modul de restituire a unui cultorem istoric (Lungu-Badea 2011b).

TS: Qu'appellez-vous un „*folliculaire*”? dit Candide. — C'est, dit l'abbé, un faiseur de feuilles, un *Fréron* (Voltaire 1994, 209)

TT (1): Ce înseamnă un *pamfletar*? [...] Unul care scrie tot felul de fișici și le răspândește în toate părțile. (Voltaire tradus de Al. Philippide 1993, 157).

TT (2): « Che significa per voi „*follicolario*”? » disse Candido. « Significa », disse l'abate, « un facitore di fogli, un *Fréron* ». (Voltaire, *Candido ovvero l'ottimismo*, traduzione de Riccardo Baccheli (1988) 2004, 119)

TT (3): ¿ A qué llamáis *folliculario*?, dijo Cándido. — Es, dijo el abate, fabricantes de panfletos, un *F...** (Voltaire, traducción de Elena Diego 2001, 132)

* *F...* es *Fréron*, periodista director de *L'Année littéraire* à partir de 1754 e enemigo de Voltaire (NdT).

TT (4): “What is a *folliculaire*?” – said Candide.

“It is”, said the Abbé, “a pamphleteer – a *Fréron**”. (Voltaire, anonymous English version, 1991, 58. Le traducteur souligne)

*NdT explicativă.

Fr. culturème; termes culturels;

Engl. cultureme; culture-bound terms;

Germ. Kulturem; kulturspezifische Termini;

Sp. culturema, término cultural;

Rus. культурама.